

Sjukvårdsdiskussion i massmedier

Du är landstingsdirektör

I massmedier riktas upprepad kritik mot ditt landsting för att det inte ger tillräckliga resurser till sjukvården. Man påpekar missförhållanden som drabbar både patienter och vårdpersonal. Du hängs ut i pressen som syndabock. Skall du gå i svaromål i tidningen, skall du ignorera skrivierna eller vidta någon annan åtgärd? Det är frågan.

ÅKE ANDRÉN-SANDBERG
professor, tidigare vid Nordiska hälsovårdshögskolan, Göteborg

II I ditt landsting har ni haft en besvärlig ekonomisk utveckling med stora underskott och i viss mån vikande skatteintäkter – ditt landsting ligger i en avfolkningsbygd av Sverige. Avfolkningen i sig innebär att man har en förhållandevis åldrad befolkning, vilket kräver mycket sjukvård, eftersom det är de yngre som flyttar. Avfolkningsproblematiken innefattar också att många av de äldre bor kvar långt från allfarvägen. Detta ökar kostnaderna för att ge en bra hem-sjukvård, inte bara avseende sjuksköterskor, utan också med tanke på primärvårdens läkare. Således ökar kostnaderna medan intäkterna minskar, vilket är en svår ekvation.

Anklagelser om misskötsel av sjukvården

I princip alla de politiska partierna inser att det är svårt att bekosta och organisera en bra sjukvård, men trots det kommer oppositionen i landstinget gång på gång med ganska grava anklagelser om misskötsel av sjukvården – allt för att vinna röster. Den politiska majoriteten försöker å sin sida dels att gjuta olja på vågorna och påvisa allt gott som trots allt görs inom sjukvården, dels att vältra över så mycket som möjligt av ansvaret för misstagen på tjänstemännen. Du och din stab har av och till fått ta emot mycket orättvis kritik, men det har på något sätt ingått i din roll.

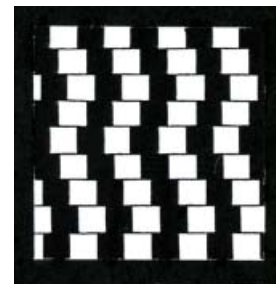
Betydligt besvärligare är den upprepade kritik som kommer från läkarhåll, och som nästan alltid slås upp stort i lokalpressen. Denna kritik går ut på att landstinget inte ger tillräckligt med resurser till sjukvården. Ena gången är det primärvården som inte får tillräckligt mycket, andra gången är det sjukhusvården. Debattörerna tycks aldrig ha någon förståelse för att resurserna är ändliga, och de förstår inte att om man ger mer till den ene så blir det mindre till

den andre eller tvärt om. Därutöver kommer olika specialister – i detta fall snarast särintressenter – och talar för just sina sjuka. Det är reumatologerna som beskriver hur besvärligt de värnlösa reumatikerna har det när de inte får de nya medicinerna och den bästa sjukgymnastiken. Det är barnläkarna som talar om hur synd det är om barndiabetikerna som bara får hälften av de kontroller de borde få enligt det nationella handlingsprogrammet. Det är bröstkirurgerna som säger att väntetider på sex till åtta veckor är orimliga för dem som har fått bröstcancerdiagnos, etc. Det skulle gå att sätta upp en mycket lång lista på alla de verksamhetsföreträdare som beskriver hur illa just deras patientgrupp har det, och ingen tycks egentligen få riktigt den kvalitet på vården som de skulle behöva.

Uthängd i pressen

I massmedier vet man att problem inom sjukvården säljer bra, och man skriver gärna om hur besvärligt det är. Varje uttalande av någon överläkare eller patientförening brukar åtföljas av en tårdrypande artikel om någon patient som har fått vänta länge, blivit felbehandlad eller lidit i det tysta. Dessa reportage tycks kunna varieras i all oändlighet, men de har alla samma budskap: Landstinget gör inte tillräckligt. Aldrig någonsin tycks man i de sammanhangen vara beredd att korrelera hur mycket vård man kan ge med hur mycket skatt som betalas.

Under den senaste veckan har emellertid massmediediskussionen tagit en ny vändning. Vårdförbundet, dvs sjuksköterskornas fackliga organisation, har på första sidan i lokaltidningen skrivit om hur usel lönepolitik landstinget för avseende sjuksköterskorna och att det är det som gör att det finns för få sjuksköterskor i vården. Dagen efter följdes detta upp med en stort uppslagen artikel om de löner som du och de närmaste tjänstemännen har, vilket en dag senare gav

Etik i ledning, organisation och administration

Se tidigare artiklar i nummer 37, 38, 39, 40, 41 och 42/2003.

upphov till att Kommunalarbetarförbundets facklige representant enligt tidningen sagt: »Avskeda landstingschefen och anställ fem undersköterskor i stället.» Till detta följde en faktaruta där det står hur mycket du och din hustru taxerats för, hur många aktier du och dina barn har och vilken båt du har på västkusten. Rutan åtföljdes av en bild på din villa och bil med ett perspektiv som för tankarna till lyx och överflöd. Idag står det i tidningen att de tre största fackförbundens representanter anser att du har en dålig och gammaldags inställning till det fackliga. På reporterns fråga om du skall avgå svarar de: »Det finns nog många som kan göra hans jobb bättre.»

Hur skall du agera?

Skall du gå i svaromål i tidningen, skall du ignorera skrivierna eller vidta någon annan åtgärd? Har du rättighet att redovisa dina motståndares fel?

Kommentar Åke Andrén-Sandberg

Först måste man nog konstatera att landstingschefen är en »offentlig person» på samma sätt som politiker, fotbollsspelare, reportrar på TV etc. Det innebär att massmedierna anser sig ha rätt att skriva om personens åsikter, men också om personen som sådan. Däremot innebär det inte att man måste vara beredd att tåla vilka intimiteter som helst; några gränser får det faktiskt finnas (och finns vanligen). Varje gång man själv tar kontakt med exempelvis en tidning för att få en rättelse införd innebär det emellertid att man blir ytterligare »offentlig», ➤

ANNONS

ANNONS

Kommentarer

Åke Andrén-Sandberg,
kirurg med intresse för idrottsmedicin
och medicinsk etik, efter 20 års arbe-
te i Lund professor och klinikchef i
kirurgi i Bergen, Norge, har därefter
arbetat i Göteborg med sjukhusadmi-
nistration och undervisning.

K Arne Blom,
historiker och författare, samhälls-
intresserad med engagemang inom
idrottsrörelsen.

Gunnar Hillerdal,
teologidocent i etik med religionsfi-
losofi i Lund, aktiv landstingspoliti-
ker, författare och välkänd samhälls-
debattör.

Lars Werkö,
professor i medicin i Göteborg
1967–1975, forskningschef och vice
koncernchef vid Astra AB
1975–1985 och ordförande i SBU
1987–1996, enveten försvarare av
evidensbaserad sjukvård, känd sam-
hällsdebattör.

Jan Westin,
invärtesmedicinare och hematolog,
tidigare chef för invärtesmedicinen
vid Universitetssjukhuset i Lund, se-
nare rådgivare i FoUU-frågor åt Re-
gion Skåne, författare till boken
»Läkaren som chef och ledare«.

och det man sagt kan kommenteras vi-
dare på ett legitimt sätt.

Lätt att bli offer för vinklade reportage

Kom ihåg att alla framträdanden i mass-
medier aldrig kan kontrolleras i den me-
ning att du bestämmer vad som skall
skrivas eller sägas – eller rättare sagt, du
kan aldrig få någon garanti för det sam-
mantagna intrycket. Du kan visserligen
kräva att få läsa vad som skrivs eller höra
vad som sägs i radio/TV, men det inne-
bär inte på något sätt att du vet i vilken
dager dina uttalanden förs fram. Det är
mycket enkelt för tidningen att genom
en tendentiös rubrik eller kompletteran-
de artikel bredvid den där du gör ett ut-
talande få dig att framstå som en full-
ständig idiot eller som en girig och
osympatisk administratör. I radio och
TV kan man genom klippningar och in-
tervjuer med andra personer nå precis
samma negativa tendens. I TV kan dess-
utom några kompletterande bilder göra
att den sammantagna bilden blir full-

ständigt oacceptabel för dig. Det är såle-
des viktigt att inse att man kan få rättel-
ser mot sakfel i massmedier, men aldrig
mot vinklade reportage.

Reportrarna är idag också »uppfost-
rade« att skriva enkelt, vilket innebär att
det är svårt att få fram nyanser i texterna.
På grund av den relativa platsbrist som
finns i massmedier framförs i regel bara
en aspekt åt gången. När man läser om
sig själv eller något man själv väl känner
till så är det lätt att konstatera att det för-
håller sig på det sättet, och det är då san-
nolikt att detta gäller även i andra fall.
Ett särskilt problem har accentuerats un-
der senare tid och kan karaktäriseras
som att »drevet går«. Med det menas att
när någon tidning, TV- eller radiokanal
tagit upp en nyhet kring en viss person så
är de andra – konkurrenterna – mer eller
mindre tvingade att ta upp samma nyhet.
Då räcker det emellertid inte att bara
skriva det som redan tidigare har publi-
cerats. För att öka läsvärdet bör man
skaffa fram någon ny aspekt. Den som
således redan tidigare drabbats riskerar
därför att drabbas ytterligare och utan
någon egen förskyllan. Tyvärr verkar
detta svårt att göra något åt.

Snabbt övergående läsarintresse

De som känner till massmediers sätt att
arbeta vet att man anser att det i grunden
är rätt att vinkla reportage mot något
visst håll. Om du i denna situation tar
kontakt med dem för att få en rättelse är
det inte omöjligt att du får den upprät-
telse du önskar, men du kan inte vara säker
på det. Däremot kan du vara fullständigt
säker på att massmediernas intresse för
dig alltid är snabbt övergående. Även
om du tycker att de skriver om en sak i
flera dagar och att detta är en viktig sak,
är det för de flesta läsare en tämligen
oviktig detalj. Det allmänheten kommer
ihåg är mycket sällan några detaljer,
i stället är det enbart en allmän »känsla«
av hur något skrivits som dröjer sig kvar.
Att vi människor fungerar så kan du kon-
trollera själv genom att fundera över vad
du läst i tidningen de senaste dagarna:
Vilka detaljer kommer du ihåg, vilka all-
männa tendenser och tankar?

Dementera i positiv ton

Dessutom bör man kanske fundera över
hur det uppfattas om man inte går i sva-
romål. För de flesta presumtiva läsare av
en eventuell dementerande artikel eller
insändare är det sannolikt den första,
sensationella artikeln som består i min-
net, oavsett hur välformulerat ditt inlägg
är. Därför skall ett eventuellt sådant ses
som i första hand något du gör för din
egen skull, för dina närmaste anhöriga
och vänner, och kanske för de närmaste
medarbetarna. För övriga är det redan

överspelat. Om du trots allt är intresse-
rad av att få någon rättelse införd i mass-
medier är min bestämda rekommenda-
tion att du försöker att få in den under så
positiva former som möjligt. Massmedi-
er och allmänhet reagerar i princip alltid
negativt på ilska och tillrättavisande
pekpinnar. Mycket bättre effekt får det
om man kan ta fram någon positiv
aspekt, gärna med en gnuttig humor och
alltid med ett leende. Vinner man skrat-
terna på sin sida är halva slaget vunnet.

Kommentar K Arne Blom

Med risk för att generalisera och verka
patologiskt hatiskt inställd till massmedi-
er tvingas jag likväl på grund av insyn och
erfarenhet konstatera att alltför många
medierepresentanter hellre framhäver det
sensationella och spektakulära så grått
som möjligt än strävar efter att ge en ob-
jektiv och saklig skildring. Det förekom-
mer upprörande ofta att man underlåter
att ta personliga hänsyn eller inte inser att
människor förnedras på grund av skrivi-
rier, som i och för sig inte behöver vara di-
rekt falska men likväl ligger ett styckes
väg bort från sanningen eller vars innehåll
är totalt irrelevant i sammanhanget. När
nyheter underordnas marknadskrafterna
och används som handelsvara blir san-
ning, sans och hänsyn offer.

Det finns förvisso även ansvarskän-
nande journalister, som är besjälade av
att beskriva sanningsenligt och som
brinner för det fria ord de anser okränk-
bart. Likväl tycks alltför få vara intresse-
rade av att rensa i kloaken eller ens upp-
båda civillikurage nog att ta avstånd från
avarter. Kollegialiteten blir absurd.

Lönlöst att söka upprättelse

Den som drabbas av systematisk förföl-
jelse i medier har sällan en chans att få
sanningen framförd. Det bästa är att för-
klara: »Ni får tycka och tro vad ni vill.
Jag känner till sanningen om mig själv.
Men jag tänker inte stå till svars i din ti-
dning. En tidning är inte en domstol. Jag
har ingen kommentar.«

Dessvärre lönar det sig sällan att gå till
pressens opinionsnämnd, för den tycks
inte vara till för den som blivit förförde-
lad, snarare för att skydda medierna själ-
va. Den som likväl lyckas få en rättelse el-
ler ett tillrättläggande i tidningen märker
hur meningslöst det är med en korrigerig
flera dagar efter det att ursprungstexten
slogs upp brett och stort. Dessutom pub-
liceras rättelsen på minst synliga plats el-
ler i förbigående. Man kan som enskild,
påhoppad och förföljd person aldrig vin-
na ett krig mot medierna.

Rättslig prövning en utväg

Någonstans måste det finnas en organi-
sation som företräder även en lands-

tingschefs intressen och rättigheter. Denna skall naturligtvis verka för den som råkat illa ut så att vederbörande kan få upprättelse. Man kan dessutom kontakta en advokat för att få prövat hur långt man i medierna har rätt att gå för att förnedra människor och även låta nidskriverier drabba familjemedlemmar.

Det vore nyttigt och angeläget att få ett sådant ärende prövat i en domstol. Utslaget skulle dessutom rimligen bli prejudicerande, vilket kunde bidra till att åstadkomma någon form av balans och sans när det gäller vad som får anses vara rätt och anständigt. Utslaget borde fungera så att man inom massmedierna inser att det måste finnas gränser för personangrepp.

Kommentar Gunnar Hillerdal

Sjukvårdsdebatten blir nog häftigare framöver. Det får vi tåla, det är egentligen bra!

Lönediskussionen viktigare än kritiken

Viktigast i vad vi nu skall diskutera är inte om landstingschefen får schavottera i pressen. Det får sägas ingå i hans jobb att tåla kritik. Om någon skall svara är det snarare ordföranden i landstingsstyrelsen, som rimligen kan tala om vad landstingsdirektören har att svara för och varför en chef av hans kaliber har en hög lön.

Löneskillnader kommer vi väl alltid att få leva med. Diskussionerna om dem i Sverige har och skall rimligen ha många infallsvinklar. Utbildningskostnaderna är en. De motiverar till exempel – om man tänker på räntor och amorteringar – höga läkarlöner. Alla vet väl att chefer i offentlig tjänst har tämligen höga löner, i allmänhet dock betydligt lägre än de i privat tjänst. De ledande tjänstemännen har ju också kvalificerad utbildning! Vad många kanske inte känner till är att löneskillnaderna i Sverige ändå är mindre än i många europeiska länder.

Naturligtvis kan man tala om »marknaden«, dvs i detta sammanhang tillgång och efterfrågan på kvalificerad personal. Jämför hur vi nu är i ett läge där vi har en stigande läkarbrist (och hur flera läkare emellanåt tjänstgör i Norge, där ersättningen är hög, respektive arbetar vissa tider i s k bemanningsföretag).

En helt annan sak är att delar av sjukvårdspersonalen, bl a undersköterskor, är lågavlönade, kanske som följd av att sjuksköterskorna med högre utbildning också varit det eller är det av historiska skäl. Sjuksköterskans arbete ansågs vara ett »kall«, eller en »kallelse« – begrepp med religiösa övertoner – i medmänsklig tjänst. Ledningen för

Kommunalarbetsförbundet har naturligtvis i lönediskussionerna därför ett tufft jobb att uppvärdera undersköterskorna. Man bör komma ihåg att det ligger i fackliga ledares och ombudsmäns intresse att söka skapa opinion för att de »lågavlönade« skall få högre ersättning och bättre arbetsvillkor (det förekommer fortfarande ganska många deltidstjänster inom sjukvården för undersköterskor).

Vårddebatten en samhällsangelägenhet

Vi får leva med hårda debatter om löner och arbetsvillkor inom vården, faktiskt för alla typer av tjänster. Diskussionerna får sin särskilda karaktär på grund av att nästan alla där är offentliganställda och att den ekonomiska ersättningen till dem är praktiskt taget helt beroende av uttaxerade medel. Alltså kommer den alltid heta skattefrågan med i spelet: Kan och måste landstinget verkligen höja skatten? Eller måste landstinget fatta beslut om avgiftshöjningar? Frågorna är ytterligare skäl för landstingsledningen att ta till orda. Finansieringen av vården kommer i framtiden att vara en huvudfråga för valda politiker. Problematiken är svår: Hur mycket av nationalinkomsten kan gå till vård och omsorg? En av våra mest kända debattörer, den välkände (nu bortgångne) cancerläkaren och KDS-riksdagsmannen Jerzy Einhorn pläderade kraftfullt för att mer pengar till vården inte bara är en välfärds- utan nära nog anständighetsfråga om man utgår från humanistisk människosyn. Särskilt som vård och omsorg drabbades av nedskärningar under de mindre goda åren i början av 1990-talet.

Det är emellertid angeläget att sjukvårdsdebatten förs mera principiellt, inte på ett populistiskt vis då grupper av anställda ställs mot andra eller då i värsta fall chefer och ansvariga politiker – landstingsråd kan också vara välbetalda – binds vid skampålar!

Kommentar Jan Westin

Det är klart att det är störande att bli uthängd i pressen, antingen man nu är landstingschef eller något annat. Men med den befattning jag nu har kan det väl knappast komma som en överraskning att någon gång då och då bli utsatt för ett påhopp av skildrat slag. Två reaktioner kämpar säkert med varandra. Å ena sidan att gå i svaromål, tala om sanningen, skildra min tunga 80 timmars arbetsvecka, mitt osjälviska arbete i landstingstjänst och betona att min villa är i stort behov av renovering och för övrigt att bilen är en tjänstebil. Å andra sidan att strunta i alltihopa, ruska på mig och syssla med det som jag själv bedömer som viktigt. Eftersom jag i övrigt har

rent mjöl i påsen finns ingen anledning att tro att denna mediestorm skall bli särskilt långvarig eller allvarig. Visst blir man förbannad, men med den befattning jag har får jag nog tåla det.

Det man möjligen skulle önska sig är att min chef, dvs ordföranden i landstingsstyrelsen, offentligt kunde bemöta den del av kritiken som handlar om mina oskäligen tjänsteförmåner. Någon har ju ändå tyckt att jag var värd den lön jag har fått.

Självrannsakan

Däremot finns väl anledning att fundera över vilka korn av sanning som kanske ändå döljer sig bakom medieaktiviteterna. Har landstinget en lönepolicy som inte hängt med i utvecklingen? Är utvecklingen hos oss annorlunda än i kringliggande landsting? Kan vi i längden bortse från de låga löner vi ger undersköterskor och sekreterare – och kvalificerade sjuksköterskor? Har vi gjort rätt prioriteringar inom landstinget och mellan olika verksamheter när nu den ekonomiska ramen krymper? Hur fungerar egentligen dialogen mellan landstingets politiker och de medicinska företrädarna? Och vad är det för fel på samverkan mellan arbetstagare och arbetsgivare när de förra känner att de måste gå ut i pressen för att framföra sin kritik?

När krubban är tom bits kriterierna, heter det ju. Det är kanske hela förklaringen. Men det kan finnas andra moment, och det kan säkert vara klokt att ta det inträffade som incitament för ett antal öppna och framtätyftande samtal med de politiska företrädarna, med de centrala fackrepresentanterna, med sjukhuscheferna och med de medicinska rådgivarna. Skall vi bara rulla vidare, eller finns det skäl till omprövning?

Ta initiativ till utveckling

För mig som landstingschef är det också väsentligt att känna att det faktiskt är jag som leder utvecklingen, inte släpas bakom efter andras krav och mediernas kritik. Jag måste därför snabbt återta initiativet, finna konstruktiva vägar att gå framåt och försöka få med mig de andra aktörerna på detta program. Annars kan krisen fördjupas, och jag riskerar själv att förvandlas till en syndabock och måste kanske se mig om efter ett annat arbete.

Kommentar Lars Werkö

Sjukvårdens ekonomiska problem har nu varit en följetong i medierna under flera decennier. Det är emellertid sällan de leder till en så obehaglig personförföljelse som det aktuella fallet beskriver. När anfallet tagit en så obehaglig riktning är det fråga om det verkligen går att

lägga sakerna till rätta. Det är säkert att varje försök till inlägg, hur välskrivet det än är, kommer att kunna publiceras på ett sätt som inte gagnar din sak. Medierna har en ytterst stark ställning, och det fordras extraordinära åtgärder om man skall ha någon framgång när det gäller ett medvetet försök till smutskastning, som det aktuella fallet ju egentligen är.

Det finns emellertid tecken på att allmänhetens syn på publicitet i medier kan komma att ändras. Flera fall har påvisat de svagheter som finns i den ensidighet som en redaktion kan uppvisa, vare sig det är fråga om tidningar eller elektroniska medier. Fallet Alcalà, som nyligen fick sitt slut genom dom i hovrätten, där många skribenter demonstrerat sin kompletta brist på kunnande och omdöme är ett sådant. Ett annat är Expressens tilltag att »hänga ut« läkare som fått anmärk-

ningar av Medicinalverkets ansvarsnämnd, även i de fall där dessa tagits tillbaka efter dom i högre instans. Mot den bakgrunden skulle jag underlåta att gå i svaromål i medierna, eftersom detta bara skulle förlänga en diskussion som inte går att vinna.

Samtala med facket

Däremot skulle jag ta ett samtal med de fackliga ledarna inom sjukvården. Ett av de största problemen för att driva en rationell sjukvård har på många ställen visat sig vara de fackliga förtroendemän som sitter i sjukhusledningen och som samtliga – det är fyra fack – i huvudsak ser till sina egna medlemmars intressen. Den fientlighet mellan de olika fackförbunden som det beskrivna agerandet innebär är ett ytterst stort hot mot sjukvårdens ekonomi och organisation.

Det har varit ett tacksamt ämne att jämföra olika lönenivåer för olika befattningshavare, men när detta går så långt att det bäddar för personangrepp har man lämnat alla anständiga möjligheter till aktion för den egna gruppen. Mitt mål för detta samtal med företrädarna för inte bara Kommunalarbetarförbundet och Vårdförbundet utan också SACO och TCO är att de tillsammans med sjukhusledningen skall skriva ett förklarande inlägg rörande ekonomin i sjukvården. Om ditt landsting skall klara sig i framtiden är det nödvändigt med ett förtroendefullt samarbete med dem som företräder facken. Om de lokala representanterna inte skulle vara villiga att ställa upp torde den uppkomna situationen vara tillräckligt allvarlig för att du skall fordra att deras centrala instanser ombeds att klarlägga förhållandena. •